

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΖΟΥΓΡΑΦΙΕΣ

“ΑΓΝΗ,”

Το καινούργιο μυθιστόρημα του ΨΥΧΑΡΗ(*)

Ἀλήθεια, πού ὅταν ἕνας ἄντρας, μάλιστα στήν ἡλικία τοῦ Ἀντρέα, ἔχει τὸ εὐτύχημα ν' ἀπολάψῃ ἕνα πλάσμα σάν τὴν Ἀγνή, ψυχὴ καὶ σάρκα, τὸ σεκλέτι του, ἀδύνατο νὰ βαστάξῃ. Ἔτσι κάθε πρωὶ σάν ἐρχότανε νὰ συγυρίσῃ, τὴ βοηθοῦσε, τέλειωνε γλήγορα ἡ δουλειὰ κ' εἶπε καιρὸ νὰ τῆς μιλήσῃ γιὰ φιλολογία, γιὰ ποίηση, γιὰ μυθιστορήματα. Κόσμοις ἀλάκρους τῆς ξέσκέπαζε ὁ Ἀντρέας, κι ὡς τόσο δὲν μπορούσε ὁ καημένος νὰ πάῃ μαζὶ τῆς ὡς τὴν ἄλλη ἄκρη τῆς χώρας, μὴν τύχῃ καὶ τοὺς δοῦνε ἀντάμα. Ὁ Ἀντρέας ἀγαποῦσε πολὺ τὸν περίπατο καὶ δὲν τοῦ ἔπεφτε δύσκολο νὰ περπατήσῃ πάντα δυὸ τρεῖς ὥρες. Πήγαινε συχνὰ στὸ δρόμο πού ἀνέβαινε ἀπάνω ἀπὸ τὸ Σινιάλε, πού πανόραμα σοῦ ξεδίπλωνε τίς Ἀλπες τίς μπερνέζικες, σὲ ὠδηγοῦσε βαθιὰ σ' ἕνα ρουμάνι, κ' ἔπειτα ἤσυχα ξεψυχοῦσε στὴν ἀκρογιαλιά μιᾶς ὁμορφῆς λίμνης.

Μιὰ μαγευτικὴ ἀπογευματινὴ, πού κάθησε στὸ γραφεῖο του νὰ ξεκολουθήσῃ τὴν ἐργασία του, τὸ δράμα του πού εἶδαμε, ἄξαφνα, πάνω στὸ τραπέζι ἕνα γράμμα ἀντίκρουσε. Τὸ ἀνοίξε. Τὸ διάβασε. Εἶχε καταλάβει κι ἀπὸ τὸ γράψιμο. Εἶτανε τῆς παλιάς του ἐρωμένης, τῆς πατσαδοῦρας, πού τὸν εἶχε ἀφήσει, τότε, στὰ Παρίσια καὶ τῶσκασε μὲ τὸν ἄλλον. Τοῦ ἔγραφε πὼς ἦρθε πίστηδες γι' αὐτόνε στὴ Λωζάννα. Πὼς τὸ ἴδιο ἐκεῖνο τάπογεμα στίς ἑξῆς θὰ παρουσιαστῇ. Λογισμοὶ πλημμυρίσανε τὸν Ἀντρέα. Γλήγορα ἔτσι περάσανε οἱ ὥρες. Ἡ πόρτα χτύπησε. Παρουσιάστηκε, θάμπωμα καὶ θάμα στὴν ὁμορφιά τῆς. Ὁ Ἀντρέας κρατήθηκε. Ἀπὸ τὴν κουδούνια τῆς κατάλαβε πὼς ἦρθε νὰ τὸν κολακέψῃ, νὰ τονὲ γελάσῃ, νὰ τονὲ καταφέρῃ, ἐπειδὴ ἴσως καὶ δὲν εἶχε ἄλλον ἐραστή. Πειράχτηκε ὁ Ἀντρέας, μὲ τὴν ψευτιά τῆς. Τὴ σιχάθηκε. Τὴν ἔδιωξε ἡμερα καὶ ψύχραιμα. Μὰ σάν ἔφυγε, ἄναψε ὁ θυμὸς του. Βρισιὲς πέταξε στὸν ἀέρα. Τὴν ἴδια τὴ στιγμὴ ζαλίστηκε ξαφνικὰ κ' ἔπεσε στὸν καναπέ ἀγκομαχώντας.

Τὴν ἄλλη μέρα πῆγε ὁ Ἀντρέας στὸν γιατρό. Τοῦ ξήγησε τὰ χτεσινὰ, τὸ σουδερὸ πόνο πού εἶχε νοιώσει στὴν καρδιά ἢ σωστότερα τὰ περικάρδια, προτοῦ πέσῃ στὸν καναπέ. Πὼς ὕστερα τοῦ στάθηκε ἀδύνατο νὰ πάρῃ τὴν ἀνάσα του καὶ πὼς τοῦ

φάνηκε σὰ νὰ στένευε τὸ στήθος σου δλοένα, κατ' τὸν ἔπνιγε καὶ νόμιζε πὼς ἔφτασε ἡ στερνή του ὥρα. Ὁ γιατρὸς τὸν ἤσύχασε. Τοῦ διάταξε διαίτα. Νὰ κόψῃ τὸν καπνὸ καὶ ν' ἀποφεύγῃ κάθε στενοχώρια. Ὁ Ἀντρέας δὲν πίστεψε. Ἀνοίξε λεξικά, ἐρεύνησε εἰδικὰ βιβλία. Τὰ κατάλαβε ὅλα. Πὼς ἡ ἀρρώστια του δεινὴ, πὼς καιρὸ νὰ ζήσῃ δὲν ἔχει, πὼς δυὸ τρεῖς φορὲς ἀκόμα νὰ τοῦ ξανάρθῃ τὸ ψεσινὸ του τὸ ἀγκομαχητὸ καὶ πάει. Ὡστόσο ἡ Ἀγνή δὲν ἐρχότανε πιά. Ἀπὸ τὴ θεία τῆς, τὴν κερά Ἐλένη, ἔμαθε πὼς τίς προάλλες, πῆγε σπίτι τῆς νὰ συντύχῃ τὴν Ἀγνούλα, μιὰ ξένη, ὠραία γυναίκα, μὲ ξανθὰ μαλλιά. Μπήκε στὸ νόνημα ὁ Ἀντρέας. Ἡ σιχαμένη ἐκείνη, ἡ πατσαβοῦρα, ἔβαλε λόγια τῆς Ἀγνῆς. Τῆς ἔγραψε νάρθη, νὰ μὴν τὸν ἀφήνῃ καὶ τὴ θέλει. Πῆγε ἡ Ἀγνή. Τὸ πρόσωπό τῆς, κρύο, μπουζι. Μιὰ ἔκφραση στρυφνῆ. Ὁ Ἀντρέας δικιογολήθηκε. Τῆς τὰ ξήγησε. Τῆς τὰ ξηγοῦσε καὶ τίς ἄλλες μέρες, σάν τοῦ ἔπιανε κουβέντα γιὰ τὴ λεγάμενη, γιὰ τίς παλιές του ἱστορίες μὲ δαύτη. Δὲν τὸν πίστευε, δίσταζε τὸ κορίτσι. Ἐξέσπασε ἡ φουρτούνα μιὰ μέρα, πού ἤθελε νὰ τὴ φιλήσῃ, γιὰ νὰ ξεχαστοῦνε ἀναμεταξύ τους τὰ κακιώματα. Δὲ βάσταξε, τοῦ ἔφυγε κ' ἕνας λόγος κακὸς: «Ἡ βρώμα! Ἐκείνη μ' ἀράνισε πρώτη. Ἐσὺ θὰ μ' ἀποσώσης!» Τὸν ἔπνιγε ὁ θυμὸς. Τρεῖσανε τὰ δόντια του. Σήκωσε τίς γροθιὰς ἀπελπισμένος, κι ἄξαφνα τὸν εἶδε ἡ Ἀγνή νὰ πέσῃ ἀπάνω στὸν καναπέ, κρατώντας τὴν καρδιά του μὲ τὰ δυὸ του χέρια.

Ἡ Ἀγνή δὲν μπορούσε νὰ καταλάβῃ τί ἔπρεχε. Κοίταζε περίτρομη, κι ὅμως δὲν τάχασε. Τὸν ξάπλωσε φαρδὴ πλατὴ, τοῦ ἔφερε ζῦδι νὰ μυρίσῃ, τοῦ δρόσιε τὸ μέτωπο μὲ λίγο νερό, κ' ἔπεσε γονατισμένη μπροστὰ του. Ἡ δύσπνοια δὲν εἶχε πάψει ἀκόμα, ὅταν κουδούνισε ὁ γιατρὸς, πού πρόφτασε ἡ Ἀγνή καὶ τοῦ τηλεφώνησε ἀρχὴ ἀρχή. Ὁ γιατρὸς καὶ πάλε τὸν ἤσύχασε. Τοῦ ξήγησε πὼς τὸ πάθημά του εἶναι τάχατε νευρικό, καὶ σκέψη δὲν ἔχει μὲ τὸν ὁργανισμό του. Ἐπειτα εἶπε πὼς θὰ τοῦ δώσῃ νὰ πάρῃ βαλεριάνα, καὶ μάλιστα παρακάλεσε τὴν Ἀγνή νὰ πεταχτῇ σπίτι του, πού ἔχει μιὰ ἰδιαίτηρη παρασκευὴ τῆς βαλεριάνας. Σάν πῆγε στοῦ γιατροῦ, ὕστερα ἀπὸ τὸ πρόγεμα, ξαφνίστηκε μὲ τὸν τρόπο πού τῆς μίλησε. Τῆς φανέρωσε ρητὰ, πὼς ὁ Ἀντρέας εἶναι ἀποφασισμένος, καὶ πὼς ἐπίτηδες τὴν ἔκραξε νὰ τῆς συστήσῃ, νὰ βολεუτῇ, μὲ τρόπο πού ὁ ἀρρωστος νὰ μὴν ταραζέται ποτέ του. Μιὰ συγκίνηση μπορεῖ νὰ τονὲ σκετώσῃ. Σὰ γύρισε στὴν κάμαρά τῆς ἡ Ἀγνή, κλειδώθηκε κ' ἔχυσε δάκρυα πικρά. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ἐκείνη πίστεψε ἀμέσως, πὼς τὸν ἀκούσε νὰ τῆς ξηγᾷ τόσες φορὲς, πίστεψε πὼς

(*) Ἡ ἀρχὴ τοῦ στὸ περιωμένο φύλλο.

είτανε τόντις βρώμα ή παρισιάνα, τή σιχάθηκε, τή μίσησέ πού κόντεψε νά τής σκοτώσῃ τόν 'Αντρέα. Τοῦ ἀφωσιώθηκε λοιπόν ὅσο παίρνει. Περάσανε τρεῖς μῆνες, σίμωνε ὁ χειμώνας, ὕστερα ἀπὸ τὴν τελευταία τὴν ἐπίθεση τῆς ἀρρώστιας. Ὁ 'Αντρέας ἔνοιωθε λαμπρὰ τὸν ἑαυτό του. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ γύρισε στὴ Λωζάννα κι ὁ φίλος του ὁ Καπέκος, ὁ βολινίστας, πού ἔλειπε ὅλο τὸ καλοκαίρι. Ὁ Καπέκος ἔμαθε ἀπὸ τὸ γιατρό, πού εἶτανε γνωστός του, τί ἔτρεχε. Πῆγε στοῦ 'Αντρέα. Τὸν πῆρε καὶ βγήκανε περίπατο. Σὰ νὰ τὸ εἶχε ἀπὸ πρὶν ἀποφασίσῃ τοῦ μίλησε γιὰ τὴν Ἀγνή. Τοῦ τόνισε τὸ χρέος. «Γιὰ νὰ γειάνῃ τὸ σῶμα σου μαζί με τὴν ψυχὴ σου, τὴν Ἀγνή πρέπει νὰ τὴν πάρῃς γυναίκα σου» τοῦ εἶπε. Ἀλήθεια, ὡς τώρα δὲν εἶχε συλλογιστῇ ὁ 'Αντρέας τὴν παντρεία. Τώρα δμως χαιρότανε κατάβαθα. Καταλάβαινε τὴν ἀρετὴ, τὸ χρέος, τὴν ἠθική. Τὸ ἀποφάσισε στὴ στιγμή.

Ἡ Ἀγνή, ὅτι πού ἄκουσε γιὰ παντρεία, συγκινήθηκε, ταραχτήκε, ντράπηκε. Πῶς γίνεται μιὰ πρόστυχη, μιὰ χωριανὴ κοπέλλα, φτωχεὶα καὶ παρακατιανή, νὰ γίνῃ ἀξάφνα γυναίκα ἐνὸς 'Αντρέα; Κι δμως γιὰ νὰ μὴ συγκινήσῃ τὸν ἀγαπημένο της με τὴν ταραχὴ καὶ τὴ ντροπὴ της, δέχτηκε χωρὶς ἀντίρρηση. Στεφανώθηκανε σὰ ἔβγα τοῦ Ὀχτώδρη. Ὁ 'Αντρέας πῆρε σπῆτι τοῦ τῇ γυναίκα του κι ἀπὸ τότες τοῦ φάνηκε πῶς γινότανε ἄλλος ἄνθρωπος. Τοῦ ἐρχότανε σὰ νὰ πόλευε τὸ κάθε πρᾶμα τῆς ζωῆς με κάποια ἡμερὴ γλύκα. Ὁ καιρὸς περνοῦσε. Ὁ 'Αντρέας συργιανοῦσε τώρα παντοῦ με τὴν Ἀγνή. Τὴν ὡδηγοῦσε ὅπου νόμιζε πῶς θὰ τὴ διασκεδάσῃ. Τῆς μιλοῦσε γιὰ τὴ Γαλλία καὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα του... Ζύγωσε ἡ ἀνοιξή κ' ἡ Ἀγνή τοῦ ζητοῦσε νὰ τὴν ταξιδέψῃ στὴν Ἑλλάδα, στὴν πατρίδα του. Μὰ τοῦ 'Αντρέα δὲ βαστοῦσε ἡ καρδιά. Θαρροῦσε κι ὁ ἴδιος πῶς τὰ μυαλά του θὰ τοῦ σαλεύανε. Δὲν ἤθελε νὰ βλέπῃ σὲ κάθε βῆμα πῶς πάτησε τὸν τόπο τὸ δύστυχο. Ἀχ! ἐκεῖ δὲν μποροῦσε λεύτερα ἡ ψυχὴ του νὰ μεγαλώσῃ, ὁ νοῦς του νὰ ξανοίξῃ... Ἦρθε τὸ χινόπωρο. Πέρασε ὁ χειμώνας. Ἐφτασε ἡ ἀνοιξή. Εἶχανε συνειθίσει νὰ κατεβαίνουσε στὴ λίμνη. Κάποτε παίρνανε μιὰ βάρκα. Μιὰ μέρα πού τοὺς πῆγε στὴ μέση τῆς λίμνης ὁ βαρκάρης, κ' ἔπειτα ἄφησε τὰ κουπιὰ ἀσάλευτα, ἀξάφνα ὁ 'Αντρέας ἐκλινε τὸ κεφάλι πρὸς τὴν Ἀγνή καὶ τῆς εἶπε: «Ποτέ μου δὲν τὸ ὠνειρεύτηκα πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ χαρῇ ὑπαρξὴ τέτοια. Ἡ εὐτυχία μου με πνίγει!» Κ' ἔβαλε στὸ στήθος του τὸ χέρι του τὸ δεξιόν, σὰ νὰ γύρευε νὰ πιάσῃ τὴν καρδιά του. Τόσο μόνο. Κι ἀμέσως ἄρχισε τὸ ἀγκομαχητό. Δὲν προφτάσανε νὰ γυρίσουνε πίσω. Ξαπλώθηκε ὁ 'Αντρέας

στὴ βάρκα του, κρύος. Πέθανε με τὴν ἐλπίδα. Εἶχε ἀκούσει καὶ πίστευε ὁ 'Αντρέας ἐκεῖνο πού λένε στὸ ρωμαϊκό, πῶς πρέπει πρῶτα νὰ πεθάνῃ κανένας, γιὰ νὰ τὸν ἐχτιμήσουνε κατόπι. Ψέματα καὶ τοῦτο. Στὴν Ἑλλάδα σήμερα οὔτε θυμούνται τοὺς πεθαμένους. Ἀπαράτηρητα περάσανε τὰ ἔργα του κι ὁ θάνατός του. Καλὰ πού δὲν τὸ εἶδε κι αὐτό, καλὰ πού δὲν εἶδε καὶ τὴν ἀπελπισιὰ τῆς Ἀγνῆς του. Σωριάστηκε ἡ δύστυχη ἀνήμερη. Σερνότανε δῶθε καίθε καὶ πῆγαινε πάντα σὲ ὅποιον μέρος εἶχε πάει με τὸ θεό της. Μιὰ μέρα, τὰ ἔμπα τοῦ Σποριᾶ, στὴν ἀπελπισιὰ της, πού σκεδίαζε κι αὐτὴ μὲς σὰ νερὰ τῆς λίμνης νὰ πέσῃ νὰ πεθάνῃ, ἔνοιωσε μέσα της κάτι νὰ τρέμῃ. Στάθηκε περίφοβη. Κατάλαβε. Τὸ παιδί ἀχ! τὸ παιδί τους. Κι ἀποφάσισε νὰ ζήσῃ ὀρφανὴ γιὰ τὸρφανόν, ἐνῶ ἡ θλίψη στὴν καρδιά της ἔσμιγε τώρα με κάποια τρεμόφωτη χαρὰ.

Ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα στοιχεῖα τοῦ ἔργου, ἡ ἀτόφια καὶ πλούσια ποίησις πού ξεχειλίζει παντοῦθε. Μὰ ποίηση χωρὶς νὰ πελαγώνῃ, σὲ ἀσύστατες φαντασίες. Ἀνακατεύεται καὶ ἰσοζυγιάζεται μέσα στὸ ρομάντζο ἡ ἐπικὴ περιγραφή καὶ ὁ λυρικός καημός. Βλέπουμε φύση καὶ ψυχὴ ἐνωμένες, συνταιριασμένες σὲ μιὰν ἀνταπόκριση πού μᾶς δείχνει τὴν εἰλικρίνεια, τὴν αἴσθηση τοῦ κόσμου τὴν ἀληθινή. Ἐχει σελίδες ὀλόσφρωτες, μαγευτικὲς καὶ παρήγορες γιὰ νὰ ζουγραφίσῃ τοὺς ἡμεροὺς δαντρότους καὶ τὰ μακαρισμένα μέρη πού περνοῦσε ὁ δρόμος πρὸς τὸ Σενιάλε καὶ τὴ λίμνη τῆς Λωζάννας, ἕνας περιπατὸς πού τινε κανεὶς με τὰ μάτια τῆς φαντασίας καὶ χαίρεσαι τῆς δημιουργίας τὸ θέαμα, καὶ σοῦ ἀπομνήσκει σὰν κάτι ἀξέχαστο, καὶ δὲν ξέρεις, ἀν ἀλήθεια εἶναι, πού καὶ οὐ πέρασες τὸ δρόμο κ' ἔζησες ἐκεῖ τις στιγμὲς τις εὐάρεστες. Κ' ἔχει μέσα ἄλλες σελίδες, πού ὁ λυρισμὸς λάμπει καὶ κλείει με τις πιὸ φλογερὲς τοῦ ἀχτίδες, σὰν ἐκεῖ πού δυσκολοχαράζει θαμπὸς ὁ καημὸς τῆς Ἀγνούλας, καὶ γλυκογεννιέται ἀργὰ ἀργὰ καὶ σιγοπερπατᾷ ὁ ἱερὸς πόθος τῆς ἀγάπης, στὴν καρδιά τοῦ κοριτσιοῦ, ὅσο πού ποτάμι ξεχειλίζει ὁ θεὸς ὁ ἔρωτας. Κι ἀκόμα, σὰν ἐκεῖ, πού ὁ 'Αντρέας νοιώθει μέσα του ν' ἀντηχᾷ ἡ Νεκρικὴ προβοδία, τὸ Νεκρικὸ μᾶρς ἐκεῖνο τοῦ Chopin, πού κάθε στροφὴ του εἶναι κ' ἕνας σπαραγμός, μιὰ φωνὴ τῆς ματαιότητος, ἕνα σκοτάδι τοῦ Χάρου, μιὰ μαύρη συμφωνία τῆς ἀπαγογήτης, κι ὅμως μαζί καὶ μιὰ ἐλπίδα δειλὴ, μιὰ μελωδία χαμένης χαρᾶς, ἕνας τόνος παλιᾶς ζωῆς περασμένης γιὰ πάντα. Στὸ μέρος τοῦτο μᾶς δείχνει-

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΒΓΑΙΝΕΙ ΚΑΘΕ ΣΑΒΑΤΟ

Ίδιοκτήτης: Δ. ΙΙ. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΔΡΟΜΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, αρ. 4, ΑΘΗΝΑ

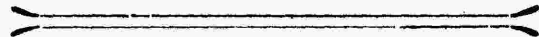
Συντρομή χρονιάτικη: Για την Ελλάδα και την Κρήτη δρ. 10. Για το εξωτερικό φρ. χρ. 12,50.—Για τις επαρχίες δεχόμαστε και τρίμηνες συντρομές (α δρ την τρίμηνιά).—Κανέναν δε γράφεται συντρομητής α δεν προπλερώσει τη συντρομή του.

20 λεπτά το φύλλο.—Τα περασμένα φύλλα που λioύνται στο γραφείο μας διπλή τιμή.

Βρίσκεται στην Αθήναι σ' όλα τα κιάσκια, και στις επαρχίες στα πρακτορεία των Εφημερίδων.

και ο ποιητής της «Αγνής» με τη δύναμη της τέχνης του, που και τους ανυπόταχτους μουσικούς τόνους και σκοπούς, τους υποτάζει στο λυρικό νόημα, τους παίρνει και τους φιλολογεί, τους ψυχολογεί, τους ερμηνεύει και μäs τους δείχνει με το Λόγου το ντύμα. Τι βαθύτατη τραγική είρωνεία! Ο παπόδαρτος και βασανισμένος Αντρέας, θυμάται άξαφνα το νεκρικό σκοπό, την ώρα της ξαναγέννησης της καρδιάς του, του ανασασμού της σπαταλεμένης ζωής του. Τη στιγμή που του ανοίγεται ή αγκαλιά της αγάπης, τραγουδά μέσα του ή Μοίρα, σάν εκδικήτρα μαντεύτρα, το τέλος του.

Ο Αντρέας είναι ρωμιάς, κατάβαθα ρωμιάς, μά έχει τον άέρα της ευρωπαϊκής ζωής. Η ανατροφή του στα ξένα, το ανακάτεμά του στην κοινωνία του Παρισιού, τὰ ταξίδια του σε πολιτισμένες χώρες, του δίνουν τον ίδιο άέρα και στέν τρόπο που κοιτάζει τὰ πράματα του κόσμου. Κι όμως κάτι μισό, κάτι ακαταστάλαχτο κλείνει μέσα του, «απαράλλαχτα όπως τζουρε σήμερα τὰ κινήματα της φυλής». Ένα χώρισμα μεταξύ του έαυτού του και της πατρίδας του νοιώθει άθελά του πάντα. Είναι το χώρισμα του πολιτισμού που στέκεται σήμερα ανάμεσα Ελλάδα και λοιπή Ευρώπη. Δε βλέπει λατρεία για το πνέμα στην Ελλάδα, δε βλέπει αγάπη για ψυχή και για νοΰ, για τέχνη κ' έπιστήμη. Όρφανός δό τόπος. Όρφανός κι ο ίδιος ο Ρωμιάς. Το χρώμα που

γεννιέται, σε τόσα και τόσα μέρη, δεν του άνήκει. Την πατρίδα του έχασε όπως έχασε τον ουρανό του. Έτσι ο Αντρέας «παρατηρούσε κείνο που το παρατηρούμε καθημερινά, δηλαδή πως ο Ρωμιάς για να προκόψη, απαραίτητο είναι ναφήση το ρωμαίικο».

Αντίθετα, στα κινήματα και στα αίσθηματά της Αγνής, βλέπουμε την άθωα, την άπλη, την ειλικρινή ψυχή της γυναίκας, όπως τη στρώσανε οι αιώνες κάτω από τους ελεύτερους ουρανούς και τη ζυμώνσανε οι συνήθειες του πολιτισμού, με την άγαθή αντίληψη της ανθρώπινης ζήσης. Ένα κορίτσι χωριάτικο από τὰ περίχωρα της Λωζάννας, σου ξεσκεπάζει σάν άρετη την ευαισθησία, την αγάπη σε κάτι άνώτερο, τη λατρεία σε κάτι πνευματικό, με νοΰ ικανό να δέχεται και να νοιώθη την αξία και την απόλαψη από μιá καλλιέργεια σε ποίηση και σε τέχνη. Όλα τούτα χωρίς να παραστρατίξη από το γυναικίσιο το φυσικό, χωρίς να καταστρέφη τὰ ξεχωριστά δώρα της γυναικίσιας της ψυχής. Με τη λειύτερη άφοσίωση, με τη θυσία την ανεξάρτητη, το θάρρος προς τη λογική της καρδιάς της, ρυθμίζεται ή ζωή της άλάκερη. Πίστη στην απόφασή της κ' ευτύχη πέρα και πέρα για κάθε της πράξη, της δίνουν το χαρακτήρα δυνατού, γενναίου κοριτσιού, που είναι άφέλεια γεμάτο, γεμάτο από άθωότητα και δροσιά της ψυχής.

Η διαφορά της ηλικίας του Αντρέα και της Αγνής, δίνει άφορμή να μάθουμε, πως γεννιέται και πως πλέκεται το ίδιο αίσθημα της αγάπης, στέν άνθρωπο που μόλις ξανόγεται στέν ήλιο της ζωής, δλο άνημποριά κι άνηξεριά για τις μεγάλες στιγμές που κυκλώνουν το Είναι μας, και στέν άνθρωπο στέν ταλανισμένο και μπουχτισμένο από τὰ τερτίπια του έρωτα, από τις έπιτυχίες και τις άποτυχίες, από τις φεύτικες άφοσώσεις ίσα με τις ανεπάντεχες άχαριστίες κι άπάτες. Και βλέπουμε έτσι το ίδιο το αίσθημα και στις δυο μεριές και στις δυο περιστάσεις, που είναι μιá και μόνη μ' όλη την αντίθεση και τη διαφορά, πως στέκεται πάντα κ' αιώνια άθωο κι άγνό, σάν πρωτόγονο και σάν πρωτοφανέρωτο, σάν ποίηση και σά θρησκεία. Κάπου σημειώνει, ο συγγραφέας: «Όταν οι θρησκείες έλες, αν έρθη ποτές τέτοια μέρα, θα κοίτουνται χάρμω πεσιμένες από Ανατολή σε Δύση, όταν άπάνω στα συντρίμια τους, ύψωθη περήφανα ο νοΰς του ανθρώπου, θρήσκα θα μείνη πάντοτε ή αγάπη, δεισιδαίμονας ο ποιητής». Μ' ένα τέτοιο μάτι γενικό, βλέπει παντού ο ποιητής της «Αγνής» και τὰ πιο άσήμαντα καθέκαστα, και ζητά να βγάλη από κείνα την πλατήτερη παρατήρηση, άπάνω στα φανερώματα της ζωής. Η δήγησή του, έτσι που περπατά, δε γητεύει μονάχα για

τὸ τεχνικὸ τῆς πλέξιμο. Παρσότερο τραβᾷ τὸν ἀναγνώστη τὸ ἐσωτερικὸ τῆς πλοῦτος. Διδασκαλία, παιδαγωγική, κοινωνιολογία, λογική, ψυχολογία καὶ κριτικὴ συνταιριάζονται μὲ τὰ γεγονότα. Γιὰ τοῦτο τὸ μυθιστόρημα τοῦ Ψυχάρη δὲ στενεύεται ἴσα μὲ τὰ ἑλληνικὰ φιλολογικὰ σύνορα. Πάει πὺδ πέρα. Εἶναι μυθιστόρημα, νὰ ποῦμε, ἔξω τόπου, καὶ σὲ δ-ποια γλώσσα μπορεῖ νὰ διαβαστῇ. Ὁ Εὐρωπαῖος θὰ καταλάβῃ. Κι ὅμως τὸ βάθος του πάντα μένει ρωμαϊκό, γιατί Ῥωμαῖος κι ὁ συγγραφέας του. Καιρὸς νὰ νοιώσουμε πιά, πὼς μὲ τέτοιου εἶδους ἔργα θὰ γνωριστῇ κ' ἡ Ἑλλάδα στὴ φιλολογία τῶν πολιτισμένων λαῶν. Ἑμῶντας καὶ λατρεύοντας καὶ ζουγραφίζοντας τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα, χωρὶς τὴν ἀπαιτούμενη γενικότητα καὶ πλατοσύνη, καταντᾷ ἡ φιλολογία μας νὰ κλείνεται στὸ καυκί τῆς καὶ νὰ μὴ μπορῇ ν' ἀνασάνῃ τὸν ἀέρα ποὺ τῆς πρέπει. Ἐπρεπε νάρθῃ ὁ Ψυχάρης, ὅχι μόνο δυνατὸς τεχνίτης καὶ ποιητής, μὰ καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ πολιτισμένους ἄνθρωπος γιὰ νὰ μᾶς δείξῃ καὶ δῶ τὸ δρόμο τὸν ἀληθινό.

Μποροῦμε νὰ ποῦμε, πὼς ἴσως ἄθελα κι ἀνεπιτήδευτα, ὁ συγγραφέας τῆς «Ἀγνῆς» μᾶς ξεχύνει μὲ τὸ ἔργο του κάποια γωνιά τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ζωῆς του. Καὶ ξέχωρα ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ καὶ τεχνικὸ μέρος τοῦ ρομάντζου, ἓνα σύμβολο αἰθεροπετᾶ πάνω ἀπὸ τοὺς κόσμους ποὺ πλᾶθει ὁ ποιητής. Τάθωσ καὶ τὸ γλυκὸ τὸ κορίτσι, ποὺ τοῦ ἔδωσε τὴν εὐτυχία, μεγαλώνει, ἀπλώνεται στῆς φαντασίας τὰ μάτια, γίνεται ἡ Ἀγνή Ἰδέα, ποὺ φλόγισε τὴ ζωὴ του ἀλάκερη ἐμψυχωμένη καὶ δυναμωμένη ἀπὸ τὴ χάρη καὶ τὴ γνώση μιᾶς ξένης μεγάλης χώρας. Ξέρει τὴν ἀστοργία, τὴ λύπη καὶ τὴν ἀπαγογήτεψη, γνώρισε τὴν πίκρα καὶ τὸν πόνο ὁ Ποιητής. Μὰ τὴ δουλειά του τὴν ἀκατάπαυτη στὰ χέρια τῆς τὴν ἀφιέρωσε, στὰ χέρια τῆς παράδωσε τὴ ζωὴ του, τῆς χάρισε τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ψυχὴ του. Δὲ ζήτησε δόξα, στερνὴ φήμῃ δὲ ζήτησε. Τὸ χρέος, ποὺ ἓνα τοῦ εἶτανε μὲ τὴν ἡθική, τὸ χρέος ποὺ εἶτανε ἡ τέχνη του, πᾶσκισε νὰ τὸ πλερώσῃ, καὶ γιὰ δαῦτο σκοτώθηκε ὁ δύστυχος ὅλα του τὰ χρόνια στὴ δουλειά. Ὁρφανὸς ὁ τόπος του καὶ περίμενε πάντα κάτι ποὺ ἔλειπε, κάτι ποὺ τὸ ἔχασε καὶ τὸ ζητοῦσε ἀπὸ χρόνια. Κ' εἶταν αὐτὸ ἡ γλύκα τῆς ψυχῆς, τὸ χάδι τοῦ νοῦ. Τρέλα τὸν ἔπιασε νὰ τοῦ τὸ δώσῃ. Τάχα τὸ κατάρφερε; Τάχα ὄχι; Πέθανε ὁ ἴδιος μὲ τὸ μυστήριο... ὦ! ναί, τᾶριστουργήματά του ἀπαράτηρητα περᾶσανε ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατό του. Κι ὅμως ἡ ἀγάπη του μὲ τὴν Ἀγνή κάρπισε. Τὴν ὥρα τοῦ βυθισμοῦ, τοῦ τελιωμοῦ, τοῦ χαμοῦ τῆς ἔνοιωσε μέσα τῆς νὰ τρέμῃ τὸ παιδί. Ἡ Ἀγνή Ἰδέα δὲν εἶναι γιὰ νὰ πε-

θάνῃ, δὲν μπορεῖ νὰ πεθάνῃ. Θὰ ζήσῃ γιὰ τὸ παιδί τῆς, γιὰ τὸ παιδί ἐκείνου ποὺ τὸ ἔσπειρε, γιὰ τὸ ἔργο τὸ μελλούμενο, γιὰ τὸν καρπὸ καὶ γιὰ τὰ νῦθια ποὺ τὰ προσμένουμε μὲ τὴν ἐλπίδα μιᾶς ἀνοιξῆς, μὲ τὴ χαρὰ μιᾶς ζωῆς.

ΡΗΓΑΣ ΓΚΟΛΦΗΣ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

Ἀγαπητὲ «Νουμά»,

Ἔχω τὴν ἰδέα, ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν' ἀποχτήσουμε τραγούδια κατ'ἀλληλα γιὰ τὸ στρατό μας, οὔτε μὲ τὸ διαγωνισμὸ ποὺ προκηρύχτηκε, μὰ οὔτε καὶ μὲ τὸν τρόπο ποὺ συσταίνεις στὸ τελευταῖο σου φύλλο. Γιατὶ νομίζω, πὼς μὲ παραγγελιά δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐμπνευσθοῦν οἱ λαμπροὶ ποιητὲς μας, ποὺ ἀναφέρεις. Ἄν ἡ Μοῦσα τοὺς τοὺς παρακινήσει νὰ γράψουν ὕστερα ἀπὸ τὸν ἐνδοξὸ μας πόλεμο, αὐτοὶ θὰ γράψουν—εἶναι ἀνάγκη αὐτὸ στὸν ποιητὴ— καὶ ὁ στρατὸς μας μπορεῖ νὰ τὰ χρησιμοποιοῦσι, χωρὶς νὰ τὰ ἔχει κάνει παραγγελιά· ἂν πάλιν ἡ Λύρα τοὺς δυστροπεῖ—ὅπως ἡ Λύρα τοῦ Ἀνακρέοντα, ποὺ, ὅσο κι ἂν τῆς ἄλλαξε τίς χορδὰς ὁ καλὸς ποιητὴς τοῦ Ἑρώτα καὶ τοῦ κρασιοῦ, αὐτὴ δὲν ἐννοοῦσε νὰ βγάλει ἄλλο ἀπὸ ἐρωτικὰς σκοποῦς—ἂν λέω ἡ Λύρα τοὺς δυστροπεῖ, τότε βέβαια δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ κάνει τίποτα—καὶ ὅ,τι γεννηθεῖ σήμερα μὲ τὴ δυναμωτικὴ ἐνεση τῶν 500 ἢ 1000 δραχμῶν, θὰ πεθάνει σήμερα αὔριο.

Μὰ θὰ μπορούσα νὰ πᾶω ἴσως ἀκόμα παραπέ-ρα: Θὰ ἔλεγα, ὅτι ἡ Τέχνη σὲ κάθε ἐποχὴ γεννιέται ἀπὸ τὴν ἐμπνευση καὶ τὸν ἱερὸ ἐνθουσιασμό, ποὺ δίνουν τὰ ἰδανικὰ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, καὶ θὰ ὑποστήριζα ἀκόμα, ὅτι ἡ ἐποχὴ μας—στὴν Ἑλλάδα καὶ σ' ὅλο τὸν πολιτισμένον κόσμον—κοιτάζει σὲ ἰδανικὰ ἐντελῶς διαφορετικὰ ἀπὸ τὰ πολεμικά, ἀπὸ τὸν πόλεμο, τουλάχιστο ἀπὸ τὸν πόλεμο φυλῆς πρὸς φυλὴν, ἔθνους πρὸς ἔθνος. Εἶναι ἡ ἐποχὴ, ποὺ ὀνομάζει τὸν πόλεμον «ἀναγκαῖον κακόν». Καὶ μὲ τέτοια ψυχρὴ, λογικὴ, ἐπιστημονικὴ ἀντίληψη ἂν βγῇ τραγοῦδι, ἢ μπορεῖ νὰ εἶναι τραγοῦδι ἀληθινῆς τέχνης, ἀλλὰ θὰ εἶναι ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὰ ἰδανικὰ τῆς ἐποχῆς μας καὶ τότε φυσικὰ δὲ θὰ εἶναι τραγοῦδι κατ'ἀλληλο γιὰ τὸ σκοπὸ, ποὺ προκηρύχτηκε ὁ διαγωνισμός. Νομίζω ὅτι αὕτη εἶναι ἡ ἀλήθεια—πικρὴ ἢ γλυκεῖα: αὐτὸ εἶναι ζήτημα γούστου—καὶ τολμῶ νὰ εἶμαι βέβαιος, ὅτι, ἂν ὕστερα ἀπὸ τοὺς δυὸ δοξασμένους μας πολέμους βλαστήσῃ **πολεμικὴ** φιλολογία, αὕτη σίγουρα δὲ θὰ εἶναι καὶ **πολεμὸ-χαρὴ** φιλολογία.

Μὲ πολλὴ τιμὴ

8 Ὀκτώβριον 1913

Κ. ΚΑΡΘΑΙΟΣ